

28.4.2022

EOAK/2004/2021

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Lotta Hämeen-Anttila

LASTENSUOJELUILMOITUS JA KORONATESTAUKSEN NÄYTTEENOTTOTAPA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli A:n kunnan terveyskeskuksen vastaanoton ajanvarauksessa 16.3.2021 toimineen hoitajan, lapseltaan koronavirusnäytteen ottaneen hoitajan sekä terveyskeskuksen ylilääkärin menettelyä.

Kantelun mukaan hoitaja sanoi vastaanotolla, että tartuntatautilain mukaan lapsi voidaan pakottaa koronavirustestiin ja uhkasi tekevänsä lastensuojeluilmoituksen, jos testiä ei anneta tehdä.

Kantelija kirjoittaa, että lapselle ei annettu vastaanotolla mahdollisuutta vaihtoehtoiseen testinottomenettelyyn, vaikka esimerkiksi naapurikunnassa lapsilta otetaan haluttaessa testi nielusta ja tätä vaihtoehtoa hoitaja ehdottaa siellä itse.

Kantelijan mukaan lapsi ei saanut vastaanotolla ihmisarvoa kunnioittavaa kohtelua näytteen ottaneelta hoitajalta ja hoitajan toimesta lasta kiristettiin ja pakotettiin toimenpiteeseen, jota hän itse vastusti. Kantelun mukaan toimenpide tehtiin nöyryyttävällä tavalla, ja sekä lapsi että kantelija huoltajana alennettiin ihmisarvon alapuolelle.

Kantelun tekemistä varten kantelija soitti A:n kunnan terveyskeskukseen kysyäksään lasta hoitaneen hoitajan nimeä. Kantelun mukaan hoitaja kieltäytyi antamasta tietoa ja ohjasi ottamaan yhteyttä ylilääkəriin.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin A:n kunnan selvitys ja lausunto sekä lausunto Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta. Lausunnot sekä muut asiassa saadut asiakirjat ovat tämän päätöksen liitteenä.

3 RATKAISU

3.1 Keskeiset tapahtumat kantelun mukaan

Kantelija varasi pojalleen puhelimitse ajan terveystieteiden keskukseseen, koska tällä oli ollut pari päivää kurkku kipeä ja pyysi aikaa nieluviiljelyyn. Hoitaja kertoi, että myös koronatesti on otettava. Kantelija sanoi hoitajalle, että lapsi ei suostu koronatestin ottamiseen nenänielusta, mutta testin voi ottaa nielusta. Hoitaja sanoi, että testiä ei voi ottaa nielusta. Kantelija kertoo sanoneensa, että siinä tapauksessa he tulevat vain nieluviiljelyyn.

Vastaanotolla heti huoneeseen tullessa hoitaja sanoi, että koronatesti otetaan. Lapsi alkoi itkeä, riehua ja vastustaa koronatestin ottamista. Hän sanoi selkeästi, että ei halua, että testi tehdään.

Kantelija kysyi hoitajalta mahdollisuudesta tehdä testi nielusta nenänielun sijaan. Hoitaja kieltäytyi. Kantelija kysyi millä perusteella hoitajalla on oikeus tehdä testi pakolla. Hoitaja vastasi, että voi pakottaa lapsen testiin tartuntatautilain nojalla. Tämän jälkeen kantelija kysyi hoitajalta, mitä tapahtuu, jos he kieltäytyvät testin ottamisesta, eikä kantelija osallistu testin ottamiseen pakotettuna. Tässä tilanteessa hoitaja uhkasi tekevänsä lastensuojeluilmoituksen. Tämän jälkeen kantelija soitti vastaanottohuoneesta ylilääkärille, selitti tilanteen ja kysyi millä perusteilla lapsen voi pakottaa testiin vastoin tahtoaan. Lääkäri ei vastannut, mutta kysyi sen sijaan miksi testiä ei otettaisi. Kantelija perusteli testistä kieltäytymistä lapsen omalla tahdolla ja pelolla, ja kertoi myös, että ei ole mitään syytä epäillä, että lapsi olisi altistunut, sillä he olivat viettäneet edellisen viikon (hiihtoloma) vain lähipiirissä, eli olivat olleet omaehtoiseen karanteeniin verrattavissa olosuhteissa. Lääkäri kertoi puhuneensa juuri jonkun koronatartunnan saaneen henkilön kanssa puhelimesta, ja hän oli ihmetellyt kuinka oli saanut tartunnan kuin tyhjästä.

Kantelija kertoo, että puhelun jälkeen hän ei nähnyt enää mitään muuta mahdollisuutta, kuin pakottaa lapsi testiin, jotta heistä ei tehtäisi perusteetonta lastensuojeluilmoitusta. Kantelija sanoo myös luottaneensa hoitajan antamaan tietoon tartuntatautilaista. Kantelija kertoo vedonneensa lapseen, että testi on nyt vain otettava, tai äidille seuraa tästä jotain pahaa ja itkien lapsi sitten tyytyi kohtaloonsa.

Kantelijan mukaan hoitaja antoi hänelle kaksi vaihtoehtoa. Joko hän pyytää toisen hoitajan huoneeseen pitelemään kiinni lapsesta, tai sitten kantelija pitelee häntä itse. Kantelija kertoo itse päätyneensä osallistumaan hoitajan tekemään pahoinpitelyyn lastaan kohtaan ja pitelemään lapsen käsiä hänen selkensä takana pyllyn alla, ja hoitaja otti testin nenänielusta lapsen itkiessä ja huutaessa. Tämän jälkeen hoitajan käytös muuttui kantelun mukaan taas iloiseksi ja ystävälliseksi, ja hän tarjosi lapselle tarraa tästä kokemuksesta.

Koko aikana ajanvarauksesta vastaanotolta poistumiseen välisenä aikana, ei minkäänlaista vaihtoehtoista toimintatapaa annettu vaihtoehdoksi hoidon toteuttamiseksi. Ajanvarauksessa toiminut hoitaja ei kertonut mahdollisuudesta jättää tulematta vastaanotolle, eikä kertonut puhelun aikana, että jos vastaanotolle tulee, on koronatesti lapselle pakollinen. Vastaanotolla lapsen hoitoon osallistunut ja näytteen ottanut hoitaja ei myöskään antanut minkäänlaisia vaihtoehtoisia toimintamenetelmiä tiedoksi. Yliääkärrikään ei puhelinkeskustelun aikana antanut minkäänlaisia vaihtoehtoisia toimintatapoja asian hoitamiseksi, esimerkiksi antanut mahdollisuutta testin tekemiseen toisella tavalla (nielusta), muita hoitovaihtoehtoja tai kertonut mahdollisuudesta karanteeniin.

3.2 A:n kunnan selvitys

Tapahtumien kulku A:n kunnan selvityksen mukaan.

Äiti on varannut 16.3.2021 aamulla pojalleen aikaa nielunäytteen ottoon useamman päivän kestäneen kurkkukivun vuoksi, toivomuksena päästä nieluviiljelyyn mahdollisen angiinan selvittämiseksi. Hoidontarpeen arvioinnissa hoitaja on kertonut, että koronavirusinfektio epidemian aikana tulisi ottaa Covid 19 testi.

THL:n ja sairaanhoitopiirin linjaus ja ohjeistus ovat selkeät lasten koronavirustestistä: "Koronavirustesti tulee ottaa, mikäli huoltajaa tai terveydenhuollon ammattilaisen arvion mukaan lapsella on koronavirusinfektioon sopivia selviä oireita". Tämä ohjeistus on käytössä myös A:n kunnan terveystieteiden toiminnassa.

Vastaanotolla 16.3. oli kuitenkin syntynyt erimielisyys äidin ja pojan sekä sairaanhoitajan kesken koronavirustutkimuksen aiheellisuudesta.

Äiti soitti kesken hoitajan vastaanoton hoitajan huoneesta terveystieteiden johtavalle lääkärille ja Covid 19 tartuntatautivastaavalle. Äidin kysymyksenä oli, voidaanko koronavirustestiin velvoittaa ja onko siitä mahdollisuus kieltäytyä.

Puhelussa kantelijalle kerrottiin koronavirusinfektio-tilanteesta ja tarpeesta saada tieto mahdollisesti sairastuneista, koska kyseessä on yleisvaarallinen tartuntatauti. Yleisvaarallinen taudin mahdollisuus edellyttää tartuntojen selvittämistä eli testaamista, sairastuneiden asettamista eristykseen ja altistuneiden jäljittämistä karanteeniin varten. On ensiarvoisen tärkeää löytää mahdollisesti sairastuneet tartuntaketjujen pysäyttämiseksi. Pojalta otettu streptokokin osoitustesti StrepA oli negatiivinen.

Kantelijan kysymykseen testiin pakottamisesta, vastattiin kysymyksellä miksi testiä ei haluta otettavaksi, joka tilanteena olisi kyllä hyvin poikkeuksellista ja huolestuttavaa. Perustelut eivät vakuuttaneet kantelijaa eikä oikein yhteisymmärrystä asiassa saavutettu.

Myöhemmin sairaanhoitaja kuitenkin kertoi, että testi oli saatu ihan sujuvasti ja kaikki osapuolet olivat olleet sillä hetkellä tilanteeseen lopulta tyytyväisiä.

Muutaman päivän kuluttua kantelija oli pyytänyt asiassa mukana olleiden terveydenhuollon henkilöiden tietoja ja ne on hänelle toimitettu. Tietoja ei ole salattu, kuitenkin muistutuksen ja kantelun voi tehdä ilman henkilötietoja. Ja toki ristitilanteissa tulee mietittäväksi myös henkilökunnan oikeudet ja velvollisuudet.

Yhteenveto:

Koronaepidemian aikana tilanteissa, jossa henkilöllä on koronavirusinfektioon sopivia selviä oireita, tulee hänestä ottaa koronavirusnäyte. Ohje on ottaa näyte jo aivan lievissä oireitilanteissa. Henkilö itse, huoltaja tai terveydenhuollon ammattilainen voivat arvioida tilanteen. Silloin mikäli terveydenhuollon ammattilainen toteaa näytteenoton tarpeelliseksi, onnistuu se yleensä oikein hyvin ja yhteisymmärryksessä vaikka potilas itse ei pitäisi näytteenottoa välttämättömänä.

Nyt valitettavasti tilanne oli kärjistynyt. Hoitaja ei tunnista tilannetta sellaisena, mitä kantelun laatija on kirjannut kantelutekstiin eikä terveystoimittaja tunnista puhelua sellaisena, mitä kantelun laatija on kantelutekstiin kuvannut.

Sairanhoitaja on täydentänyt selvitystä seuraavasti.

”Testi on otettu ohjeistuksemme mukaisesti, meille ei ole ohjeistettu mahdollisuudesta ottaa testiä nielusta. Minä en henkilökohtaisesti ole uhannut lastensuojeluilmoituksen tekemisellä, tai ilmaissut että voin pakottaa/ tai että edes pakottaisin testiin tartuntatautilain nojalla. Toin esiin, että meidät on ohjeistettu noudattamaan sitä, ja pahimmassa tapauksessa nämä olisivat mahdolliset skenaariot. En hyväksy, että asiakas syyttää minua lapsensa pahoinpitelystä. Koen tämän erittäin loukkaavaksi. En pysty jakamaan asiakkaan mielikuvaa hoitotilanteen etenemisestä.”

3.3 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto

Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta pyydettiin antamaan lausuntonsa asiassa. Lausunnossa pyydettiin kiinnittämään huomiota erityisesti

- 1) lapsen edun toteutumiseen,
- 2) mahdollisuuteen valita näytteenottotapa sekä
- 3) oikeuteen ja velvollisuuteen tehdä lastensuojeluilmoitus.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos totesi lausuntonaan seuraavaa.

Tartuntatautilain (1227/2016) 7 §:n 2 momentin mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toimii tartuntatautien torjunnan kansallisena asiantuntijalaitoksena, joka ohjaa ja tukee tartuntatautien torjuntatyötä mm. kunnissa, sekä antaa väestölle ohjeita tartunnan välttämiseksi ja leviämisen ehkäisemiseksi. THL:n 16.3.2021 voimassa olleen lasten testaamista koskevan ohjeen mukaan kouluikäisten lasten testaaminen oli "aina aiheellista" lievissäkin oireissa, mutta ohje ei ottanut kantaa näytteenottoaikaan tai -tapaan. THL:n antamat ohjeet ovat juridiselta luonteeltaan suosituksia.

Näytteenottotavan osalta toisessa THL:n verkkosivulla olevassa ohjeistuksessa todetaan suosituksena: "Lievissä tautitapauksissa ensisijainen näyte on nenänielutikkunäyte. Tarvittaessa voidaan näyte ottaa myös nielusta. Myös kurlausnäytettä voidaan käyttää. "

Näytteenottoa organisoiva taho määrittää itse käytetyn näytteenottomenetelmän sen perusteella, mille näytematriisille analysoivan laboratorion testausprosessi on validoitu. Testausprosessin validoiminen vaatii aikaa ja resursseja: mikäli testausprosessia ei ole valmiiksi validoitu esimerkiksi kurlausnäytteelle, sellaisen näytteen analysoiminen luotettavasti ei heti tarpeen ilmaannuttua onnistu. Kurlausnäyte on käytössä vain joillakin yksityisillä palveluntarjoajilla, julkisella puolella käytössä ovat nenänielutikkunäyte ja nielunäyte. Nenänielutikkunäyte on THL:n ohjeen mukaan "ensisijainen", koska se on herkin näytemuoto eli virus (perintöaines) todennäköisimmin löytyy sillä, mikäli henkilöllä on koronavirusinfektio. Nielunäytettä käytetään yleensä tilanteessa, jossa henkilöllä on jokin lääketieteellinen syy, joka estää nenänielutikkunäytteenottoa, esimerkiksi nenäverenvuototaipumus.

Kantelussaan lapsen äiti kirjoittaa: Varmasti aiheutti myös epäluottamusta minua kohtaan äitinä, sillä olin hänelle ennen vastaanotolle menoa kertonut, että olemme menossa vain nieluviljelyyn. Ajan meille varannut hoitaja antoi näin ymmärtääkin, koska ei minulle kertonut muista vaihtoehdoista, eikä kertonut, että vastaanotolle tullessa koronatestiin pakotettaisiin. Olin siis luvannut lapselle etukäteen, että muita tutkimuksia ei tehtäisi, eikä olisi mitään syytä pelkoon..."

Terveydenhuollon henkilökunnan on tärkeää tukea vanhempia päätöksen teossa ja sitä kautta vanhemmuudessa. Kun on kyse ammattilaisessa heräävästä epäluottamuksesta ja huolesta, vuorovaikutustaidot korostuvat. Koronatestausta koskevassa tilanteessa vanhemmalle sekä iän ja kehitystason mukaan myös lapselle on syytä antaa neutraalia tietoa testauksen perusteista ja vaihtoehtoista potilaslain (785/1992) 5 §:n mukaisesti. Keskustelu ja tiedon antaminen lapselle luovat turvallisuuden tunnetta ja lapsi voi todennäköisemmin luottaa siihen, että oikea päätös tehdään. Riippuen lapsen iästä, kehitystasosta ja toimenpiteen luonteesta päätöksen tekee lapsi tai hänen huoltajansa potilaslain 7 §:n mukaisesti. Tässä tapauksessa lapsi oli 11-vuotias, jolloin äidin mielipide vielä yleensä korostuu.

Kantelukirjeen mukaan lapsella on ollut kurkkukipua, ja äiti on sen vuoksi toimittanut lapsen terveydenhuoltoon, joten äiti on myötävaikuttanut lapsen terveydentilan tutkimiseen. Sen sijaan hän on kieltänyt koronanäytteen ottamisen nenänielunäytteenotolla. Asiakirjojen mukaan hoitaja on perustellut näytteenoton tarvetta yleisellä edulla eli tartuntatautilain nojalla.

Lastensuojeluilmoituksen perusteena on, että ilmoitusvelvolliset tahot "ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä" (lastensuojelulaki 417/2007, 25 5 1 momentti). Lastensuojeluilmoituksen tulee siis liittyä lapsen omaan suojelun tarpeeseen, eikä sitä THL:n käsityksen mukaan tule käyttää tartuntatautilain tarkoittamassa mielessä tai pandemian/epidemian torjumisen keinona.

On kuitenkin huomioitava, että koronanäytteen ottamatta jättämistä ei voida pitää lapsen edun mukaisena toimintana, koska testistä kieltäytyvä, koronaan sopivasti oireileva lapsi olisi voinut joutua karanteeniin, mikä olisi vaikuttanut mm. lapsen oikeuteen saada opetusta ja ylläpitää hänelle tärkeitä ihmissuhteita. Vanhempi oli myös etukäteen tehnyt arvion siitä, mitä tutkimuksia olisi tarpeellista tehdä ja tämän "luvannut" lapselle. Tämä toimintatapa aiheuttaa usein ristiriitaa itse tutkimustilanteessa, kun lääketieteellisesti (tässä tapauksessa erityisesti epidemiologisesti, alueella kiertävät patogeeneit huomioiden) oli suosituksen valossa tarpeen toimia toisin. Tämänkään vuoksi toiminta ei ollut lapsen edun mukaista, mutta välttämättä ei vielä muodostunut velvollisuutta tehdä lastensuojeluilmoitusta.

3.4 Keskeiset säännökset

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Terveydenhuoltolain (1326/2010) 8 §:n mukaan terveydenhuollon toiminnan on perustuttava näyttöön ja hyviin hoito- ja toimintakäytäntöihin. Terveydenhuollon toiminnan on oltava laadukasta, turvallista ja asianmukaisesti toteutettua (1 mom.).

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994, ammattihenkilölaki) 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituvat hyödyt ja sen mahdolliset haitat (1 mom.).

Terveydenhuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään (2 mom.).

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttävään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata eikä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon.

Potilaslain 5 §:n 1 momentin mukaan potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan.

Potilaslain 5 §:n 2 momentin mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön.

Potilaslain 7 §:n 1 momentin mukaan alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä silloin, kun se on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan.

Mainitun pykälän 2 momentin mukaan, jos alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa.

Tartuntatautilain (1227/2016) 7 §:n 2 momentin mukaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitos toimii tartuntatautien torjunnan kansallisena asiantuntijalaitoksena, joka ohjaa ja tukee tartuntatautien torjuntatyötä muun muassa kunnissa, sekä antaa väestölle ohjeita tartunnan välttämiseksi ja leviämisen ehkäisemiseksi.

Tartuntatautilain 9 §:n 1 momentin mukaan kunnan velvollisuutena on järjestää alueellaan tässä laissa tarkoitettu tartuntatautien vastustamistyö osana kansanterveystyötä siten kuin kansanterveyslaissa (66/1972), terveydenhuoltolaissa (1326/2010) ja tässä laissa säädetään. Kunnassa on oltava kuntaan virkasuhteessa oleva tartuntataudeista vastaava lääkäri. Terveyskeskuksen tartuntataudeista vastaavan lääkärin on otettava selvää epäillyn tai todetun tartuntataudin laadusta ja sen levinneisyydestä sekä ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin taudin leviämisen estämiseksi. Tartuntatautien vastustamistyöhön kuuluu tässä laissa tartuntatautien ehkäisy, varhaistoteaminen ja seuranta, epidemian selvittämiseksi tai torjumiseksi tarvittavat toimenpiteet sekä tartuntatautiin sairastuneen tai sairastuneeksi epäillyn tutkimus, hoito ja lääkinnällinen kuntoutus sekä hoitoon liittyvien infektioiden torjunta.

Lastensuojelulain (417/2007) 25 §:n 1 momentin mukaan kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Pykälän 2 momentin mukaan myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Lastensuojelulain 25 a §:n mukaan 25 §:ssä tarkoitettu ilmoitusvelvollisuus voidaan toteuttaa salassapitosäännösten estämättä myös yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa tehtynä sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaisena yhteydenottona tuen tarpeen arvioimiseksi edellyttäen, että yhteydenotto tehdään viipymättä ja yhteydenoton yhteydessä 25 §:n 1 momentissa tarkoitettu ilmoitusvelvollinen henkilö ilmoittaa yhteydenottoon johtaneet syyt.

Lastensuojelulain 25 a §:n säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen yksityiskohtaisten perustelujen mukaan (HE 225/2009 vp) voimassa olevan lastensuojelulain säätämisen yhteydessä kumotun lastensuojelulain sanamuoto, jonka mukaan ilmoitus on tehtävä ilmeisestä lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta, jätti tarpeettomasti tulkinnanvaraa siitä, kuinka varmasti ilmoittajan tulee tietää lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa. Epäselvyyttä oli erityisesti siitä, riittääkö ilmoituksen tekemiseen pelkkä epäily lastensuojelun tarpeesta. Tämän vuoksi sanamuotoa täsmennettiin siten, että ilmoituksen voi tehdä havaittuaan tai saatuaan muutoin tietää sellaisia seikkoja, joiden vuoksi lapsen lastensuojelun tarve on kyseisen henkilön arvion mukaan syytä selvittää.

Ilmoituskyynnyksen madaltamisen tarkoituksena oli lisätä lastensuojelun tietoon tulevia tapauksia ja mahdollistaa varhainen puuttuminen ja oikea-aikainen ohjaaminen palvelujen piiriin. Ilmoituksen kautta lastensuojelu saa tietoonsa tarvittavaa informaatiota lapsen huolenpidon ja hoivan turvaamiseksi ja kykenee tietojen perusteella tekemään alustavaa arviota asian kiireellisyydestä. Ilmoituskyynnyksen madaltaminen tuotti myös vaikutuksia, joita ei lakia säädettäessä osattu ennakoida. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen koetaan usein ilmoituksen tekijän taholta tulleen loukkauksena. Erityisen hankalia saattavat olla tilanteet, joissa ilmoituksen tekijä on taho, jonka kanssa perhe joutuu asioimaan päivittäin tai jos ilmoituksen tekijä toimii jonkun perheen jäsenen terapeuttina.

Myös näissä tapauksissa laki edellyttää lastensuojeluilmoituksen tekemistä, jos lapsen lastensuojelun tarve on kyseisen henkilön arvion mukaan syytä selvittää. Voimassa olevan lain sanamuoto velvoittaa tekemään lastensuojeluilmoituksen niissäkin tapauksissa, joissa esimerkiksi vanhemmat olisivat yhdessä päiväkodin henkilöstön kanssa keskusteltuaan valmiit tapaamaan lastensuojelun työntekijän, jotta he saisivat tietoa lastensuojelun kautta saatavissa olevista tukimuodoista ja avusta perheensä tilanteeseen.

Lastensuojelulain 25 a §:n esitöiden (HE164/2014 vp) mukaan tarkoituksena on ollut kannustaa ilmoitusvelvollisia tahoja olemaan sosiaalihuoltoon yhteydessä yhdessä asiakkaiden kanssa silloin kuin se on mahdollista sen sijaan että asiakkaista tehtäisiin lastensuojeluilmoitus heidän tietämättään.

3.5 Oikeudellinen arviointi

Totean, että tartuntatautilaissa ei ole säädetty kouluikäisen lapsen velvollisuudesta antaa koronavirusnäytettä. Kanteluajankohtana voimassa olleen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen suosituksen mukaan kouluikäisten lasten testaaminen oli aina aiheellista lievissäkin oireissa. Kuten THL lausunnossaan toteaa sen antamat ohjeet ovat luonteeltaan suosituksia. Ne eivät ole sitovia määräyksiä. Kantelijan lapsella ei ole ollut lakiin perustuvaa velvollisuutta näytteen antamiseen terveyskeskuksen vastaanotolla.

Kun näytteen ottaminen on ollut kyseisenä ajankohtana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen suosituksen mukaista, on terveydenhuollon ammattihenkilöillä ollut kuitenkin mahdollisuus ja toisaalta potilaslain mukainen velvoite antaa potilaalle selvitys toimenpiteen merkityksestä sekä kaikista niistä seikoista, joilla on asian kannalta merkitystä. Tiedon antaminen on myös osa tartuntatautilain mukaista tartuntatautien vastustamistyötä.

Potilaslain mukaan selvitys on annettava siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa.

Yhdyn Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen näkemukseen siitä, että lapselle ja hänen vanhemmalleen olisi tullut antaa neutraalia tietoa testauksen perusteista ja vaihtoehdoista. Saadun selvityksen perusteella tietoa on pyritty tilanteessa antamaan ja kantelijalla on ollut mahdollisuus keskustella vastaanoton aikana sekä hoitajan että terveyskeskuksen johtavan lääkärin kanssa. Käytettävissäni olleen aineiston perusteella katson kuitenkin, ettei kantelijalle eikä hänen pojalleen ole onnistuttu antamaan potilaslain 5 §:n mukaisesti koronavirustestin tekemistä koskevia tietoja ainakaan siten, että nämä olisivat riittävästi ymmärtäneet annetun tiedon sisällön. Näkemykseni mukaan, jos tietojen välittäminen olisi onnistunut laissa edellytetyllä tavalla, olisi lapsen hoidon toteuttaminen vastaanoton aikana voinut toteutua kokonaisuudessaan paremmin lapsen etua kunnioittaen. Totean, ettei ollut lapsen edun mukaista, että hän sai sekä ennen vastaanottoa että vastaanoton aikana aikuisilta ristiriitaista ja virheellistä koronavirustestaukseen liittyvää tietoa.

Viitaten Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen antamaan lausuntoon totean, ettei tilanteessa ole toimittu virheellisesti siltä osin, ettei käytettävissä ole ollut mahdollisuutta ottaa näytettä nielusta. Saadun selvityksen mukaan kyseisenä ajankohtana menetelmä ei ole ollut yleisesti käytössä, eikä sitä ole ollut mahdollista lähteä toteuttamaan välittömästi vastaanoton aikana.

Tartuntatautilain soveltamisen osalta kiinnitän huomiota THL:n ja sairaanhoitopiirin lasten koronavirustestiä koskevissa ohjeistuksessa käytettyihin sanamuotoihin: "Koronavirustesti tulee ottaa, mikäli huoltajan tai terveydenhuollon ammattilaisen arvion mukaan lapsella on koronavirusinfektioon sopivia selviä oireita." Sanamuodon perusteella ohjeesta voi saada sen käsityksen, että sekä terveydenhuollon henkilökunnan että potilaiden on sitä ehdottomasti noudatettava. Olen antanut koronaviruspandemian aikana useita ratkaisuja, joissa olen kiinnittänyt huomiota siihen, että hoito- ja hoivahenkilökunnan on ollut vaikea hahmottaa, miltä osin ohjeet perustuvat suoraan tartuntatautilakiin ja ovat ehdottoman velvoittavia ja miltä osin kyse on ollut ainoastaan suosituksista. Käytettävissäni olleen aineiston perusteella arvioin, ettei kantelijalle ja hänen pojalleen onnistuttu antamaan tietoja ymmärrettävästi johtuen osin siitä, ettei kaikilla henkilökuntaan kuuluvilla ole ollut selkeää käsitystä menettelyn ja ohjeistuksen sitovuudesta ja perusteista.

Käytössäni olevat eri tahojen antamat kuvaukset tapahtumien kulusta poikkeavat jonkin verran toisistaan. Kantelun mukaan hoitaja sanoi vastaanotolla, että tartuntatautilain mukaan lapsi voidaan pakottaa koronavirustestiin ja hoitaja uhkasi tehdä lastensuojeluilmoituksen, kun kantelija kysyi, mitä tapahtuu, jos he kieltäytyvät testin ottamisesta. Sairaanhoitajan antaman selvityksen mukaan hän ei ole uhannut lastensuojeluilmoituksen tekemisellä, tai ilmaissut että voisi pakottaa testiin tartuntatautilain nojalla. Hän kertoi tuoneensa esiin, mitä työntekijät on ohjeistettu noudattamaan ja mitkä skenaarit voisivat pahimmassa tapauksessa olla mahdolliset.

En voi saamani aineiston perusteella varmuudella tietää, kumpi kuvaus tapahtumien kulusta vastaa mahdollisesti tarkemmin vastaanotolla käytyä keskustelua. Näkemykseni mukaan käytetyillä sanamuodoilla ei kuitenkaan ole asian oikeudellisen arvioinnin kannalta merkitystä. Katson, että sairaanhoitaja on toiminut virheellisesti mainitessaan vastaanotolla potilaalle ja hänen äidilleen mahdollisuudesta lastensuojeluilmoituksen tekemiseen pohdittaessa koronatestin tekemistä. Perustelen kantaani seuraavasti.

Lastensuojelulain tarkoituksena on suojata lasta ja turvata lapsille ja heidän vanhemmilleen heidän tarvitsemansa palvelut. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö on tilanteessa, jossa hän arvioi, että perhe saattaisi tarvita lastensuojelussa tarjolla olevia palveluja, lastensuojelulaki (25 a §) ohjaa toimimaan ensisijaisesti siten, että perheen kanssa yhdessä otetaan yhteyttä lastensuojeluun. Jos tämä ei ole mahdollista ja lastensuojelulain 25 §:n mukainen velvoite lastensuojeluilmoituksen tekemiseen täyttyy, ammattihenkilö on velvollinen tekemään lastensuojeluilmoituksen.

Lastensuojelulain esitöissä on viitattu siihen, että lastensuojeluilmoituksen tekeminen vanhempien tietämättä tai lapsen ja perheen sitä vastustaessa koetaan useimmiten loukkaavana. Vastaavasti jos erimielisyystilanteessa ammattihenkilö kertoo mahdollisuudesta tehdä lastensuojeluilmoitus, tilanne koetaan loukkaavana. Totean, että jos terveydenhuollon ammattihenkilö on tilanteessa, jossa laki velvoittaa lastensuojeluilmoituksen tekemiseen on kuitenkin asianmukaista kertoa, mihin velvoite perustuu. Näkemykseni mukaan ei sen sijaan ole lastensuojelulain hengen eikä tarkoituksen mukaista antaa tietoa ammattihenkilön mahdollisuudesta lastensuojeluilmoituksen tekemiseen tilanteissa, joissa ei ole perustetta ilmoituksen tekemiseen. Totean, että yksinomaan se seikka, että lapsi tai hänen vanhempansa kieltäytyisivät toimenpiteestä, jota lapsen oman terveyden turvaaminen ei välttämättä edellytä, ei ole peruste lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

3.6 Muut asiat

Koska kantelijalle on saadun selvityksen mukaan annettu hänen pyytämänsä hoitohenkilökunnan nimitiedot, katson, että tältä osin asiassa ei ole ilmennyt toimenpiteitäni edellyttävää virheellistä menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

Lisäksi totean yleisellä tasolla, että sekä hoitoa että ohjausta ja neuvontaa annettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, ettei potilasta eikä hänen lähimmäisiään kohdella loukkaavasti.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.5 esittämäni käsityksen A:n kunnan terveyspalvelujen tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän sille jäljennöksen tästä päätöksestäni.